

**Juraj Batelja, *Baština svetoga Augustina u Istri, Zagreb:*
Postulatura blaženog Alojzija Stepinca, 2007, 224 str.**

Na samom je početku knjige kao faksimil objavljen »Predgovor« (str. 5) koji potpisuje biskup porečki i pulski Ivan Milovan. Slijedi karta »Porečko-pulska biskupija« (6) s legendama koje označavaju podjelu biskupije na njezine dekanate, potom »Kratice« (7–10) koje se dijele na »Opće kratice« (7) i »Kratice važnijih izvorâ i djelâ« (8–9). Na kraju je navedena i »Literatura za povijest augustinaca i njihove kulturne i duhovne baštine u Istri« (10–14).

Uvodni se dio knjige (15–40) sastoji od autorove riječi o motivaciji za izučavanje povijesti rada i djelovanja augustinaca na području Hrvatske u potpoglavlju »U potrazi za augustinskom baštinom u Hrvatskoj« (15–16). Naime kao student se upoznao s likom i djelom augustinca blaženoga Gracija iz Mula, a 2004. je u Rimu prisustvovao svečanosti obljetnice rođenja sv. Augustina. Osim toga je i kao promicatelj beatifikacije Alojzija Stepinca često na Augustina nailazio u Stepinčevim propovijedima i pismima pa ga je sve to nagnalo da napiše djelo koje je, kako kaže, nadahnuto i likom Ivana Pavla II. Svoj rad na građi za ovu knjigu autor je crpio u arhivima Rima, Venecije, Budimpešte, te u istarskim gradovima i župnim uredima. U sljedećim recima knjige autor u potpoglavlju »Tko je sveti Augustin?« (16–18) pokušava odgovoriti na to pitanje potpomognut riječima koje je papa Benedikt XVI. prilikom pohoda na grob sveca, 22. travnja 2007. u Paviji, izrekao o njemu, odnosno služeći se činjenicama koje je izrekao otac Robert Prévost o aktualnostima velikog učitelja iz sjeverne Afrike. Navode se tri ishodišta svečeva obraćenja.

Biografija sv. Augustina u kojoj se opisuju i njegova putovanja, misli koje je pretočio u djelo *O lijepom i prikladnom* te utjecaj njegove majke Monike i nauka sv. Ambrozija, objedinjeno je u podnaslovu »Spoznaja ljubavi koju Bog ima prema čovjeku« (18–22). O djelu sv. Augustina *Ispovijesti* pored kojih se govori i o njegovu susretu sa *Svetim pismom*, te o preispitivanju i spoznaji samog sebe, autor razlaže u potpoglavlju »Bog nam se očitovao u Kristu« (22–24).

Druga cjelina unutar uvodnog poglavlja nosi naslov »Osobitosti augustinske duhovnosti« (25–40), a sastoji se od pet potpoglavlja. O spoznaji vlastita zaredenja kroz pet godina monaškog života nakon kojih je, ne želeći napustiti crkveno imanje u Tagasti gdje je našao svoj mir i utočište, silom bio primoran na svećenstvo u Hiponu, govori podnaslov »Prva iskustva monaškog života« (25–27). »Ljubav za duše« (27–29) cjelina je koja je posvećena Augustinovu djelovanju, njegovu osnivanju samostana za klerike, okupljanju pored biskupske kuće zbog pastoralnog djelovanja, te njegovim propovijedima o smislu i svrsi svećenikova života. *Ljubav je temelj svega i sve od nje kreće*, kako se kaže u poglavlju »Pravilo evanđeoskoga zajedništva« (29–32), gdje se pronalaze

informacije o prvim monasima oko sv. Augustina. Iznijeti su ciljevi monaškog života koji su strukturirani u 12 pravila. Doznaje se kako sv. Augustin tumači riječ »monah«. Involvirana je u tekst i kratka povijest monaških i prosjačkih redova naspram papa i Crkve. »Svojstvena augustinska duhovnost« (33–35) je poglavlje u kojemu autor ukazuje na ideal kršćanskog i vjerničkog života. Uz kratak osvrt na reforme redovničkog života po sv. Augustinu, autor donosi i primjere pravila po nahodanju sv. Augustina. »Augustinci pustinjaci na hrvatskom tlu« (35–38) kratak je pregled djelovanja reda na našem prostoru, odijeljen s nekoliko ključnih godina, npr. rasprostranjenost samostana augustinaca i njihova povijest do 1526, pa od tada do 1780. godine, koja je značajna zbog ukinuća reda unutar Habsburške Monarhije. Paralelno s tim govori se o njima na našem području u sastavu Mletačke Republike, gdje su također ukinuti 1788. godine. Autor ističe nakon svega problem heterogenosti praćenja povijesti augustinaca na hrvatskom tlu te se zahvaljuje svim institucijama i ljudima koji su mu pomogli u pronalazanju građe (39–40).

Slijedi drugo oveće poglavlje naslova »Evandjelje u Istri« (41–68), koje je također podijeljeno u dvije cjeline: »U žrvnju političkih mijena« (41–48) i »Prvi vjerovjesnici Evandjelja« (49–68). Nakon uvodnih objašnjenja o reljefnim karakteristikama istarskog poluotoka, o pražiteljima Histrima na istarskom tlu te o njihovim utvrdama, autor u potpoglavlju prve cjeline »Česte izmjene političkih sustava« (42–44) objašnjava nastanak i ulogu *Istarskog razvoda*, potom opisuje u nekoliko riječi doseljavanje novog življa u Istru o čemu svjedoče podaci jednog koparskog biskupa augustinca. Model mletačkog vladanja Istrom, povijest Pazinske knežije i jezgrovit pregled gospodarenja Istrom od 1798. do 1945. teme su tog istog potpoglavlja. U sljedećem, naslova »'Novi doseljenici' i 'novi gospodari'« (44–48), priča o svjedočanstvima o prilikama u Istri koja su bila upućivana od strane gradskih načelnika i biskupa mletačkom senatu. Govori se o vjerskoj problematici nastaloj u vrijeme dolaska žiteljstva iz južnohrvatskog zaleđa i Crne Gore, točnije o sukobu katolika s prozelitskim idejama novopridošlog stanovništva u Peroj. Daje se osvrt na smjene naroda na istarskom tlu i utjecaj grčke, italске i etrušćanske kulture na naš poluotok.

Druga cjelina započinje uvodnim dijelom (49–51) u kojemu se objašnjava uloga predaje o misionarenju sv. Marka na prostoru Akvilejske crkve, zatim uloga primarnog dokumenta ozakonjenja kršćanstva (*Milanski edikt*) i njegova utjecaja na graditeljsku baštinu na istarskom poluotoku te na osnivanje prvih kulturnih središta odnosno biskupija u Istri. »*Domus Ecclesiae*« (51–52) prvo je potpoglavlje druge cjeline i, kako i sam naslov sugerira, donosi informacije o prvim crkvama u Istri. Potom slijedi prikaz progona kršćana i njihovih žrtava od ranokršćanskih martira u doba rimskih careva, preko srednjovjekovnih mučenika pa do žrtve komunističkog progona Miroslava Bulešića na stranicama poglavlja »Svjedoci Evandjelja« (52–56). »Sjaj mučeništva sv. Mavra i sv. Germana« (56–59) dotiče se opet povijesti progona istarskih crkve-

nih uglednika za rimskih careva, a crkvena se povijest u prožimanju s Bizantincima, točnije sukob cara Justinijana i pape Vergilija, odnosno sukob crkve i monofizitstva, obrađuje u potpoglavlju »Pravovjernost sučelice 'trima glavama'« (59–62). Potpoglavlje »Istarske biskupije« (62–68) autor koristi kako bi čitatelju pružio kratku povijest gradeških i akvilejskih patrijarha vezanu uz kalcedonsko vjerovanje, potom pripovijest o dolasku sv. Eufemije na rovinjsku obalu iz Kalcedona i prikaz o glagoljskom uporabnom pismu odnosno staroslavenskom jeziku liturgije. Nakon toga slijede vrlo kratki pregledi povijesti Novogradske, Pulske, Pićanske i Porečke biskupije.

Treće poglavlje »Redovnici u Istri« (69–110) autor je podijelio u osam cjelina. U prvoj cjelini naslova »Smisao redovništva – proslava Boga« (70–75) nakon uvodnih objašnjenja o biti postojanja monaštva, slijede potpoglavlja »Monaštvo na hrvatskome tlu« (72–74) i »Istra – rasadište redovništva« (74–75). U njima opisuje pojavu sv. Benedikta čija vjerovanja počivaju na načelima sv. Augustina, potom reljefne pogodnosti hrvatskih krajeva za samački život, zatim crkveni sabor 530. u Saloni i svjedočanstvo o brojnim isposničkim samostanima na srednjedalmatinskom tlu, te na kraju i priču o svim isposničkim redovima koji su svoj mir u radu i molitvi potražili na istarskom tlu; osobito o benediktincima i njihovu reformiranom ogranku kamalduležanima. U drugoj se cjelini pod naslovom »Samostani po Pravilu sv. Benedikta« (75–86) autor podrobnije osvrće na dolazak benediktinaca u Istru u 8. st. i na samostane koji su građeni u Istri, osobito u potpoglavljima »Benediktinski samostani« (76–83) i »Samostani benediktinaca – kamalduležana« (83–86). Riječ je o ukupno 36 samostana i tri opatije koje se pripisuju kamalduležanima. »Viteški redovi« (86–88) treća su cjelina u kojoj se nabrajaju samostani i crkve templara i ivanovaca na prostoru Istre s kratkim povijestima istih. Četvrtu cjelinu naslova »Redovnici po pravilu sv. Franje Asiškog« (88–92) čine potpoglavlja »Samostani franjevac opservanata« (88–90), »Samostani franjevac konventualaca« (91–92), »Franjevci trećoredci« (92) i »Franjevci kapucini« (92). Ta cjelina donosi kratku povijest osnivanja reda, opis dolaska na hrvatsko područje te objašnjenje podjele reda u 15. st. na blažu struju (konventualce) i strožu struju (opservante), a na kraju i popise i sažete opise samostana i crkava sviju ogranaka franjevačkog reda. Slijede dvije vrlo kratke cjeline: »Red slugu Marijinih – 'serviti'« (93) i »Karmelićani« (94) sa zaista osnovnim podacima o samostanima tih redova. Vrlo važna je sedma cjelina naslovljena »Samostani po Pravilu sv. Augustina« (95–103), koja je podijeljena u četiri potpoglavlja: »Samostani sv. Pavla Pustinjaka – pavlini« (95–99), »Samostani pustinjaka Reda sv. Augustina« (99–100), »Samostani pustinjaka sv. Jeronima« (100–101) i »Red propovjednika – dominikanci« (102–103). Autor upozorava da se u Istri nalazi puno monaških, redovničkih i viteško-redovničkih zajednica koje su za »put savršenstva odabrali Pravilo sv. Augustina«. Te su zajednice gradile i umrežavale samostane od Pule do Savudrije i Umaga, osobito zajednice pavlina i augustinca koje su znale biti i poistovjećivane. Posljednja cjelina trećeg poglavlja nosi

naslov »Samostani u Istri u izvješćima biskupa Svetoj Stolici od 16. do 19. stoljeća« (103–110) i podijeljena je kao i prethodna na četiri potpoglavlja: »Novigradska biskupija« (103–105), »Porečka biskupija« (105–108), »Pićanska biskupija« (109) i »Pulska biskupija« (110). U uvodnom dijelu te cjeline autor ističe zamrlost i prestanak života u samostanima Istre tijekom ranoga novovjekovlja nakon čega je pružen uvid i u uzroke te pojave u povijesti istarskih biskupija.

Ključno je četvrto poglavlje Bateljeve knjige naslova »Augustinci u Istri« (111–176) također podijeljeno u niz (sedamnaest) manjih cjelina. »Augustinski tragovi u Novigradu« (112–124) prva je takva cjelina i podijeljena je na tri potpoglavlja: »Biskupi augustinci« (112–119), »Augustinski samostan i svetište Majke Božje od Puka« (119–123) i »Augustinci pustinjaci u Novigradu« (124). Pored popisa augustinaca koji su u prošlosti Novigrada bili biskupima toga grada, autor je puno pažnje posvetio samostanu Majke Božje od Puka (Gospe Karmelske), prvotno dominikanskom (građenom 1493–1497), potom augustinskom (od 1669) i na kraju franjevačkom glagoljaškom redu (od 1726). »Pićanski biskupi iz Reda pustinjaka sv. Augustina« (124–127) naslov je druge cjeline ispod koje se navodi šest biskupa koji su bili augustinci i kao takvi iza sebe ostavili u nasljeđe djela arhitekture, crkveni inventar, te crkvenoslavenske knjige koje su po pravilu svoga reda morali voditi. Treća se cjelina pod naslovom »Augustinski samostan i svetište Gospe od Milosrđa u Puli« (127–149) sastojala od devet potpoglavlja: »Grb Reda pustinjaka sv. Augustina« (131–133), »Kameni reljef Gospe od Utjehe na pročelju crkve« (133–134), »Svetohranište« (134), »Kameni reljef Bogorodice s Djetetom Isusom« (135), »Oltar Gospe od Pojasa« (135–137), »Oltar sv. Nikole Tolentinskoga« (137–138), »Oltar sv. Tome iz Villanove« (138–139), »Augustinski samostan« (139) i »Članovi zajednice pustinjaka augustinaca u Puli« (139–149). Sva ta potpoglavlja govore o kontinuitetu pastoralnoga, kulturnog, socijalnog i gospodarskog djelovanja augustinaca u Puli s težištem na posljednjem potpoglavlju u kojemu se navode kratke, danas poznate informacije o životu pojedinih priora, svećenika i braće laika koji su bili vezani uz život samostana u Puli. U popisu koji broji njih 26, najviše podataka odnosi se na vršitelja službe priora fra Antonia Marie Negra. Na kraju autor napominje kako su dva oltara o kojima je u tekstu bilo riječi, svojstvena augustinskoj duhovnoj baštini. »Na otoku Verudi« (149), »U Plominu« (150), »Oltar sv. Monike u Šišanu« (150–151), »Sv. Augustin u Barbanu« (152) i »Sv. Augustin u Barbićima« (153) pet je kratkih cjelina u kojima je autor opisao život crkve i samostana na otočiću Verudi kroz kojega su prošli redovnici Reda sv. Jeronima, dominikanci, augustinski pustinjaci i franjevci opservanti. Potom objašnjava značaj Plomina u ukupnoj augustinskoj istarskoj baštini s posebnim naglaskom na svetišta župne crkve Blažene Djevice Marije i sv. Jurja mučenika, zatim opis oltara sv. Monike u Šišanu s opisom sadržaja dokumenata koji govore o opservaciji šišanskog nadžupnika Horatia Morescia da je riječ o dragocjenoj augustinskoj baštini, te opise tragova naslijeđa kulta

sv. Augustina u Barbanu i Barbićima, zaselku župe sv. Martina pokraj Labina. »Kršan« (154–156) je cjelina u kojoj je opisana crkva sv. Jakova Apostola izgrađena na temeljima starije kapele, a koju čine dva potpoglavlja: »Kip sv. Augustina« (154–155) i »Kip sv. Stanislava biskupa« (155–156). Prvi je u spomenutoj crkvi, a drugi u crkvi sv. Antuna opata u Kršanu. Slijede zatim prikazi povijesti žminjske kapele i baljanskoga velebnog, a danas ruševnog samostana, u dvije kraće cjeline s naslovima »Kapela sv. Augustina u Žminju« (156) i »Sv. Marija Velika (*Madonna Alta*)« (157–158). Sljedeća je, dvanaesta, oveća cjelina četvrtog poglavlja Bateljeve knjige i nosi naslov »Augustinski tragovi u Rovinju« (158–171) uz sedam potpoglavlja: »Crkva Majke Božje od Utjehe« (158), »Bratovština Blažene Djevice od Utjehe« (158–160), »Samostan augustinskih trećoredaca« (160–161), »Oltar Gospe od Utjehe« (161–162), »Sveti Augustin na freski u Rovinju« (163), »Crkva i samostan sv. Katarine na istoimenom otoku kraj Rovinja« (163–164) i »Sv. Ivan na otoku« (164–171). Kako i sam naslov cjeline sugerira, u njoj se govori o samim građevinama, fresci i bratovštinama koje pripadaju baštini augustinaca Rovinja i njegove okolice. Osobito je zanimljiva sudbina Bogorodičine slike samostana i crkve s otoka Sv. Ivan. Ta je slika ujedinila rovinjski puk u nekoliko navrata. Naime ukravši je 1785. s nekog grčkog broda, kradljivci su je prodali nepoznatom trgovcu da bi sliku otkupio 1796. Ludovik Brunetti i donio u Rovinj. Kako je slika bila u lošem stanju, Rovinjci su je dali u Veneciju restaurirati. Nakon povratka, ponovo je vraćena na otočić uz velebnu procesiju predstavnika vlasti, bratovština i puka iz Rovinja. Mornari i ribari su 1863. nanovo odlučili obnoviti sliku i crkvu te crkvu opetovano 1884. godine. Ipak, ikona nije spasila otok od napuštanja i zapuštenosti u najnovije vrijeme. »Sveti Petar i Pavao u Šumi« (171–172) cjelina je koja govori o povijesti priorata pavlina na području tog lokaliteta zapadno od Pazina, o priljevu svećenika iz Trnave i baroknoj samostanskoj i župnoj crkvi sv. Petra i Pavla koja je nacionalni spomenik kulture, a koja posjeduje drveni kip sv. Augustina. Obimom kratka cjelina »Sv. Augustin u Vrsaru« (172) opisuje sliku *Bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije s Djetetom* nepoznata mletačkog slikara u crkvi sv. Foške na kojoj je i figura sv. Augustina. »Pustinjaci Reda sv. Augustina u Umagu« (173) petnaesta je cjelina u kojoj je objašnjena povijest samostana u Umagu, odnosno crkve koju su serviti po dolasku u Istru sagradili, a koju je komunistička vlast 1954. srušila. Sljedeća je cjelina kratka naslova »Savudrija« (174–175). Riječ je o mjestu u koje su došli augustinci, točnije u župnu crkvu koju su pape Aleksandar III. i Pio II. darivali oprostima. Tijekom vremena su u crkvi obitavali i svećenici trećoredci ili hrvatski glagoljaši. »Sv. Augustin u Bujama« (176) je posljednja cjelina četvrtog poglavlja. Dokaz nazočnosti kulta sv. Augustina u istarskom gradiću jesu slike sveca u mjestu, naročito slika Giambattiste Pittonija (1687–1767) u crkvi Marije od Milosrđa.

Peto je poglavlje »Sv. Augustin i Gospa od Utjehe na istarskim freskama« (177–184), kao i prethodna, podijeljeno u više cjelina. U uvodu autor objašnjava ulogu slike ti-

jekom srednjega i ranoga novog vijeka. Slike kao Biblije siromaha prenose vjerske istine neukom puku i kao takve igraju nezamjenjivu ulogu u svakodnevnom životu žitelja Istre. »Sveti Augustin u crkvi sv. Roka u Draguču« (178–180) nastavlja pripovijest o prisutnosti Biblije siromaha u Buzetskom dekanatu koji je bogat slikama na zidovima glagoljaške župe Draguč, gdje se također pojavljuje u slikovnim prizorima i sveti Augustin. U tekstu naslovljenom »Sveti Augustin u crkvi sv. Marije na Škrilinah (Beram)« (180–181), saznaje se da je i lik sv. Augustina prisutan na fresko-slici domaćeg kasnogotičkog majstora Vincenta iz Kastva napravljenoj 1474. godine. Uz glagoljski natpis, autor opisuje i položaj sveca na slici. Naredna je freska opisana tekстом pod naslovom »Sveti Augustin na freski u Fažani« (181), a riječ je o freski unutar crkve Blažene Djevice od Karmela. Autor u potpoglavlju »Gospa od Utjehe u bratovštinskoj crkvi sv. Marije u Oprtlju« (182–183), govori o koparskom majstoru Cleriginu koji je u renesansnom stilu naslikao Bogorodicu Zaštitnicu s bratimima i sestrama u crkvi sv. Marije u Oprtlju. U cjelini naslova »Lik Bogorodice Zaštitnice drugdje u Istri« (183), govori se o motivima i liku Bogorodice koji se javlja u još nekoliko istarskih crkvi, poput onih u Lokviću kraj Dvigrada, Vižinadi i Vodnjanu.

»Lik sv. Augustina u slikarstvu na području Istre« (185–188), posljednje je veće poglavlje unutar knjige, a sastoji se od dva potpoglavlja: »Slika Uskrsloga Krista u Fažani« (185) i »Slika sv. Franje Asiškoga sa svecima u crkvi Pohodačenja BDM u Pazinu« (185–188). Slijede sažeci na hrvatskom (189–193), španjolskom (193–198), njemačkom (199–204), talijanskom (205–210), francuskom (210–215) i engleskom jeziku (216–220). Kazalo se sadržaja nalazi na kraju knjige (221–223).

Knjiga *Baština svetoga Augustina u Istri* Jurja Batelje bogata je ilustracijama svetaca, fotografijama crkava, kipova, crkvenog namještaja, kartama i faksimilima. U knjizi su 124 slikovna priloga u boji, visoke kakvoće i razlučivosti. Autor na više mjesta zahvaljuje susretljivosti bivših ravnatelja Državnog arhiva u Pazinu i osoblju arhiva u njegovim nastojanjima da pronade tragove augustinaca u Istri. Djelo nam je autor, kako kaže mons. Ivan Milovan u »Predgovoru«, »podario, otkrivši nam na taj način dio našega povijesnog duhovnog hoda i dio našeg vlastitog identiteta«.

Aleksandar Žigant